

La reunificació alemanya podria modificar l'equilibri geopolític

¿Por? No gràcies

L'escriptor Hans Magnus Enzensberger parla del procés d'unificació alemanya i a tots els que el temen els llança un missatge: el IV Reich no naixerà.

Un fantasma recorre l'Europa de 1990: és el fantasma de l'Alemanya unida. La crisi del comunisme real ha fet saltar no solament els equilibris geopolítics, sinó també consolidades certes sobre l'estat modern. El terratrèmol de 1989 ha dut novament al primer pla la qüestió alemanya, de sempre vertadera creu de l'esquerra del Vell Continent. Mentre la figura de Karl Marx sembla condemnada a l'oblit, emergeix amenaçadora la d'Otto von Bismark i omple d'ombres sinistres la vida del centre d'Europa.

Una dada és certa, cap país europeu provoca sentiments tan contradictoris d'odi/amor en els seus veïns com la nació alemanya. La pregunta és, doncs, lícita: ¿que hem d'esperar de les ribes del Rin en aquestos darrers anys del segle? ¿La pàl·lida Mare Alemanya camina potser cap a un IV Reich? O, en canvi, ¿el fracàs de la història nacional que culmina en la tragèdia del nazisme ha marcat una ruptura irrevocable i ha fet d'Alemanya el país més secularitzat, més modern i més americà d'Europa? Dubtes, interrogants, incerteses... per cercar-ne les respostes hem parlat amb Hans Magnus Enzensberger, una de les personalitats més prestigioses i lliures de l'àmbit intel·lectual alemany.

—*La perspectiva de la reunificació de les dues Alemanyes ha provocat violentes polèmiques entre els intel·lectuals: el tema de la identitat alemanya encara és clarament molt problemàtica i delicada. ¿Quina és la seua opinió?*

—De fet només són fantasmes o, és clar, mistificacions. Hi ha un component irracional al qual està molt exposada la part intel·lectual del país. I no deixa de ser interessant el fet que en altres països europeus les reaccions sobre aquestes qüestions són molt més pròximes a les de la majoria dels intel·lectuals alemanys que a les de la població. La gent normal té menys por. Aquestes pors tenen a veure amb el record. Qualsevol que tinga un mínim de memòria històrica sap que el pitjor període

de la història alemanya ha estat aquell en què ha existit un estat nacional entre 1870 i 1945. Només 75 anys, un lapse de temps brevíssim, quasi una excepció, però alhora tràgica. En realitat la història d'Alemanya és la història de sistemes federals. Res paragonable al centralisme de l'estat francès. Aquesta tradició ha renascut després de la segona guerra mundial a l'Alemanya occidental, que s'ha atorgat una estructura de república federal. I el federalisme és sense més un dels pocs trets positius del nostre sistema polític: raonable, bo i funcional.

—*¿Per tant és una por injustificada la dels que parlen d'un pròxim IV Reich?*

—No compartesc aquestes pors, més que res perquè, a pesar de les ximpleries que es defensen des d'algun lloc i les errades del canceller, no crec que després de totes les grandioses transformacions que han ocorregut en el cor d'Europa pugui sorgir un estat-nació alemany centralitzat a la vella manera.

—*¿I, llavors, com preveu que acabarà l'empresa?*

—La característica fonamental de la societat alemanya occidental dels últims decennis és el triomf de la mediocritat (terme que no entenc en sentit pejoratiu) i l'esperit mercantil. I el federalisme en l'àmbit institucional, però hi ha un darrer aspecte que s'ha de considerar amb molta atenció i que per a mi és decisiu: la transformació de la relació entre societat civil i estat. Doncs bé, aquest canvi s'ha produït a favor de la societat civil, per als alemanys es tracta d'una vertadera i pròpia revolució cultural. És el final d'una tradició que ha dominat Alemanya per més d'un segle i que es fonamentava en l'exaltació acrítica de l'autoritat i de l'estat ètic, que Hegel havia "enaltit i concebut". Tot això ja no existeix o, si volem ser més cauts, diguem que s'ha reduït dràsticament. Per exemple, la por reverencial dels joves alemanys davant els símbols estatals com l'exèrcit és molt inferior a la dels seus coetanis francesos. El

govern federal és vist per molts només com una molèstia. El prestigi de l'estatalitat com a tal s'ha erosionat i en la mesura que ocorre això creix l'autonomia de la societat. I per a mi és interessant veure que aquest tipus de relacions espontànies, quasi moleculars, es reproduïxen també a l'Est. Un alcalde d'una ciutat de l'est es troba amb un d'una de l'oest i sense necessitat d'acords internacionals o de cimeres institueixen una línia comuna de transport o resolen problemes pràctics, els únics que realment compten per a la gent. I això es repodueix a nivells de massa, en milions de cases i en totes les esferes, des de la cultura fins a les decisives de les relacions econòmiques i dels lligams infraestructurals. Pense que significa poder-se cridar lliurement per telèfon entre les dues Alemanyes: és una espècie d'integració de fet. En suma, la unificació la poden fer ben bé des de baix.

—*¿Com explica, doncs, els sentiments que encara avui provoca a Europa la qüestió alemanya?*

—Entenc molt bé les raons històriques d'aquestes pors, però cal distingir entre dos aspectes diferents. D'un costat, hi ha la por a una recaiguda, diguem-ho així, dels alemanys en els seus dolents costums precedents. I que quede clar que la veig com una possibilitat molt remota. Una altra cosa és la constatació de la difusió de fenòmens deplorable i perillosos de tendència racista o xenòfoba. Però la nova dreta no és una especificitat alemanya, existeix en molts altres països industrialitzats: no hi ha cap diferència entre el que ocorre ací i el que s'esdevé a Escandinàvia, a França o a Itàlia. Això ja no té cap tret típicament germànic i s'ha d'explicar examinant les mutacions de les condicions objectives.

—*Insistesc: el que vostè diu és totalment encertat i això no obstant...*

—De fet hi ha una dada difícilment contestable i molt desagradable per als nostres veïns europeus: els alemanys són el poble europeu (òbviament exclouent els russos)

més nombrós. Una periodista anglesa ha sintetitzat eficaçment aquesta difícil convivència: "Un matí, ens vam despertar i al nostre costat, en el llit, hi havia un elefant". I dormir al costat d'un elefant no és una cosa agradable. Però, ¿hi ha una alternativa? Es tracta d'una simple i brutal dada sobre els fets. Si no és que algú proposa delmar els alemanys, cosa que, afortunadament, ja no s'estila. Haurem d'aprendre a conviure amb aquesta situació com, d'altra banda, els alemanys han de conviure amb el fet que els russos són molt més nombrosos que ells i els portuguesos, amb el fet que els espanyols ho són de sempre.

—*Mentrestant, les potències de l'eix que van perdre la guerra després d'haver-la iniciada, Alemanya, Japó i Itàlia, s'estan prenent una inesperada revenja. Les seues economies dominen el món i són les actuals grans potències.*

—És un fet escandalós. Per a nosaltres, els alemanys, és una cosa molt més problemàtica i que reobre la greu i antiga qüestió, tan important en la nostra cultura, de la mala consciència. D'això és testimoni la nostra ambivalent visió de la riquesa. La nostra societat produeix un luxe *mediocre*, tot i ser ben rica, més rica que la italiana en la qual els poderosos exhibeixen sense tants traumes una sumptuositat renaixentista, impensable per a nosaltres. L'Alemanya Federal és el país que més ha canviat a Europa durant la postguerra. Només cal comparar-la amb Itàlia, on hi ha una evident i major continuïtat social i cultural. La bancarrota de la nostra història ha estat tan gran que no n'hem pogut prescindir. Entre nosaltres s'ha donat el més estès i radical desenvolupament del pacifisme i de l'ecologia.

—*¿Quines en són les causes?*

—Els alemanys han esdevingut molt més escèptics en els desafiaments del progrés i de l'estat i ja no creuen, a diferència de molts francesos, que un míssil siga una cosa de la qual poden vantar-se.

—*Però les primeres pàgines dels diaris van plenes d'ecos del passat: les fronteres del 37, la qüestió polonesa, les indemnitzacions de guerra...*

—Aquests assumptes no tenen gens de força mobilitzadora. Només són testimoniatges d'una vertadera obra de sabotatge per part dels polítics de professió envers la nova història alemanya. S'arrisca d'enverinar l'amistat entre alemanys i polonesos només per un cínic càlcul electoral abocat a esgarrapar qualsevol vot a la dreta dels *republikaner*. Un sabotatge en perjudici del futur.

—*I tanmateix el problema del passat no*

"En realitat, la història d'Alemanya és la història dels sistemes federals".

DOMÈNEC UMBERT

s'ha resolt com vostè pareix propens a creure, només cal pensar en l'encesa discussió sobre "el passat que no vol passar".

—Aquest debat ha estat l'expressió d'un problema moral que no té solució. Per les culpes del nazisme, per Auschwitz, no hi ha cap resposta adequada. Es poden pagar indemnitzacions materials, es pot intentar que en la societat romanga viva la consciència del problema i impedir que s'esborri el record. Però no podrem arribar a la fi. Punt i prou. Romandrà com una pedra en l'estómac de la societat alemanya, i ningú pot saber per quant de temps.

—Però, *¿és moralment lícita aquesta actitud acusatòria en els enfrontaments amb les noves generacions alemanyes?*

—Pense que s'ha de distingir entre el concepte de culpa i el de responsabilitat. La culpa en sentit moral és un qüestió que només pertoca a l'individu: es pot ser culpable del que personalment s'ha fet. Des d'aquest punt de vista, òbviament, les joves generacions no tenen culpa. La responsabilitat és una cosa diferent; per exemple, els pares són considerats "responsables" de les accions dels fills menors, és a dir, fins i tot del que no s'ha fet. D'aquesta responsabilitat, nosaltres, els alemanys, no ens n'alliberarem tan fàcilment. I això pense que es pot fer positiu. Les joves generacions hereten de les precedents el bé i el mal i les alemanyes junt amb la riquesa i el benestar han rebut una hipoteca, no de tipus material, sinó espiritual amb la qual

han d'aprendre a conviure. Aquesta distinció entre culpa i responsabilitat serveix també per a no cometre errors psicològics en els enfrontaments amb els joves que, altrament, podrien tenir efectes negatius o provocar vertaderes reaccions de rebuig.

—*Des de fa molt de temps vostè és un punt de referència intel·lectual important per a l'esquerra crítica alemanya occidental. ¿Quin sentit té el terme esquerra?*

—Deixem de banda l'aspecte semàntic de la qüestió. L'esquerra es troba en una crisi total i definitiva. Em referesc naturalment a l'esquerra històrica constituïda a l'ombra del moviment obrer i que deriva de la tradició de la revolució francesa, incloent-hi també els partits comunistes. L'esquerra en aquest sentit ja no existeix, però això no significa que hagen desaparegut les contradiccions. Cada societat diferenciada produirà sempre polaritzacions i conflictes que, òbviament, assumiran trets diferents en cada moment. És una il·lusió creure que en aquest món tan turbulent i fluctuant es pugui produir una victòria definitiva d'una forma social. Diferent és el problema si aquesta dinàmica conflictiva fa d'algun manera referència a la tradició del socialisme o si sense més s'autodefineix com d'*esquerra*. Tanmateix, no crec que un capitalisme basat en el mercat tinga respostes vàlides per a tots els problemes o siga la solució de totes les qüestions de la humanitat. Sorgiran nous reptes dels quals no tenim ni la més mínima idea.

—*Les velles contraposicions ja no exis-*

teixen. Alguns parlen de la fi de la història, ¿es pot viure menystenint la figura de l'enemic?

—No tinga por, de figures d'enemics, no en falten. Potser per a alguns polítics del Pentàgon la crisi del pacte de Varsòvia és una vertadera tragèdia, igual que per als interessos col·legiats de la indústria bèl·lica... però, al món, d'enemics, n'hi ha tots els que vulga. Pense en l'explosió del "fonamentalisme"... En el tercer, quart i cinquè món. Es dreçaran nous i vells espec-tres. D'altra banda, aquesta transformació ja ha estat percebuda pel cinema: el *dolent* de les pel·lícules americanes ja no és el roig, sinó el boss (el cap) de la droga o el terrorista àrab.

—*¿Per què ha assenyalat Itàlia en un dels seus últims assajos com una espècie d'exemple de prototip de la futura evolució dels altres països europeus?*

—Era una provocació irònica per tal de subratllar la positivitat de l'antiga tradició italiana de qüestionar l'estat. Per als italians, a diferència dels alemanys, l'estat no és mai una totalitat indiscutible. En aquest sentit, això anticipa el que, més tard, serà una tendència futura de les societats complexes. És clar que l'administració i la burocràcia continuaran existint, però l'ídol de l'estat, que els italians no han venerat mai, serà abatut del seu pedestal.

Angelo Bolaffi/ *L'Espresso*
Trad.: Vicent Hernández Esteve